

SHRNUTÍ ČLÁNKŮ : ČLÁNEK 10 LZPEU

“Svoboda myšlení, svědomí a náboženského vyznání

„1. Každý má právo na svobodu myšlení, svědomí a náboženského vyznání. Toto právo zahrnuje svobodu změnit své náboženské vyznání nebo přesvědčení, jakož i svobodu projevat své náboženské vyznání nebo přesvědčení sám nebo společně s jinými, ať veřejně nebo soukromě, bohoslužbou, vyučováním, prováděním úkonů a zachováváním obřadů.

2. Právo odmítnout vykonávat vojenskou službu z důvodu svědomí se uznává v souladu s vnitrostátními zákony, které upravují výkon tohoto práva.“

Obsah a působnost článku

Obecný výklad:

Unijní normotvorba se odkázala na společné ústavní tradice členských států jako na obecné zásady evropského práva. Mezi práva vyplývající z těchto společných tradic, jež byla výslovně potvrzena v Listině základních práv Evropské unie, patří právo na svobodu svědomí a náboženského vyznání zakotvené v čl. 10 odst. 1 Listiny. V souladu s tímto ustanovením zahrnuje toto právo svobodu změnit své náboženské vyznání nebo přesvědčení, jakož i svobodu projevat své náboženské vyznání nebo přesvědčení sám nebo společně s jinými, ať veřejně nebo soukromě, bohoslužbou, vyučováním, prováděním úkonů a zachováváním obřadů. Listina používá pojem „náboženské vyznání“ v širokém významu, kdy do něj zahrnuje i svobodu lidí své náboženské vyznání projevat.

Lze předpokládat, že unijní normotvorba uplatnila stejný přístup při schvalování směrnice 2000/78/ES, a proto by měl být pojem „náboženského vyznání“ v článku 1 této směrnice vykládán tak, že pokrývá jak vnitřní svět, tedy vnitřní prožívání víry, tak vnější svět, tedy projevy náboženského vyznání na veřejnosti.

Svoboda náboženského vyznání je jedním ze základů demokratické společnosti a základním lidským právem. Zásah do práva na svobodu náboženského vyznání může být tak závažný, že s ním bude nakládáno stejně jako s případy podřazenými pod čl. 15 odst. 2 EÚLP. Právo zaručené v čl. 10 odst. 1 Listiny odpovídá právu zakotvenému v článku 9 EÚLP a v souladu s čl. 52 odst. 3 Listiny má stejný význam a dosah.

Otázek dotýkajících se svobody myšlení a náboženského vyznání je v působnosti Unie málo, kromě pracovněprávních vztahů, a to díky směrnici 2000/78/ES ze dne 27. listopadu 2000, jež zavedla všeobecný rámec pro rovné zacházení v zaměstnání a povolání.

Toto ustanovení musí být také použito společně s článkem 21 zakazujícím diskriminaci, zejména ve vztahu k náboženskému vyznání.

Interní pravidlo vydané zaměstnavatelem zakazující na pracovišti pouze nošení nápadných, rozměrných náboženských symbolů – zejména filozofických či náboženských – může představovat přímou diskriminaci z důvodu náboženského vyznání či přesvědčení ve smyslu čl. 2 odst. 2 písm. a) směrnice 2000/78, je-li toto kritérium neoddělitelně spjaté s jedním nebo více konkrétními vyznáními či přesvědčeními.

Naopak interní pravidlo vydané zaměstnavatelem zakazující nošení jakýchkoli viditelných symbolů vyznání na pracovišti – zejména filozofických či náboženských – nepředstavuje přímou diskriminaci, neboť se týká jakéhokoli projevu náboženského vyznání bez rozlišování a zachází se všemi zaměstnanci podniku stejným způsobem v tom, že je obecným a nerozlišujícím způsobem vyžadován (mimo jiné) neutrální oděv, což nošení takových symbolů brání.

Jelikož každá osoba může mít své náboženské vyznání nebo náboženské, filozofické nebo spirituální přesvědčení, je-li takové pravidlo uplatňováno všeobecným a nerozlišujícím způsobem, skutečně nepředstavuje rozdílné zacházení založené na kritériu, které je neoddělitelně spjato s náboženskou vírou nebo jiným přesvědčením.

Z ustálené rozhodovací praxe Soudu je zjevné, že interní pravidlo vydané zaměstnavatelem zakazující nošení jakýchkoli viditelných symbolů vyznání na pracovišti – zejména filozofických či náboženských – může představovat rozdílné zacházení z důvodu náboženského vyznání nebo přesvědčení ve smyslu daného ustanovení, je-li zjištěno, že navenek neutrální povinnost zahrnutá v tomto právu fakticky vede k tomu, že jsou zvláště znevýhodněny osoby hlásící ke konkrétnímu náboženství nebo vyznání.

V souladu s čl. 2 odst. 2 písm. b) bod i) směrnice 2000/78/ES není takové rozdílné zacházení nepřímou diskriminací, je-li objektivně odůvodněno legitimním cílem a prostředky k dosažení uvedeného cíle jsou přiměřené a nezbytné.

Pokud jde o podmínku týkající se existence legitimního cíle, je třeba konstatovat, že vůle uplatňovat ve vztazích vůči zákazníkům jak veřejného, tak soukromého sektoru politiku politické, filozofické a náboženské neutrality musí být hodnocena jako legitimní. Vůle zaměstnavatele prezentovat vůči zákazníkům neutrální obraz souvisí i se svobodou podnikání uznávanou článkem 16 Listiny a je v zásadě legitimní, zejména pokud zaměstnavatel zahrnuje do sledování tohoto cíle pouze zaměstnance, u nichž se vyžaduje kontakt se zákazníky zaměstnavatele. Výklad spočívající v tom, že sledování takového cíle umožňuje za určitých podmínek uložení omezení svobody

náboženského vyznání, navíc vychází z judikatury Evropského soudu pro lidská práva na poli článku 9 EÚLP (rozsudek ESLP ze dne 15. ledna 2013, *Eweida a ostatní proti Spojenému království*, CE:ECHR:2013:0115JUD004842010, bod 94).

Příklad: Judikatura týkající se náboženského vyznání a pracovních vztahů

Rozsudek SDEU (velký senát), C-804/18 a C-341/19, 25. února 2021, IX v. WABE a MH Müller Handels GmbH v. MJ

[EUR-Lex - 62018CA0804 - EN - EUR-Lex \(europa.eu\)](#)

Shrnutí:

Tyto žádosti o rozhodnutí o předběžné otázce se týkají výkladu směrnice Rady 2000/78/ES ze dne 27. listopadu 2000, kterou se stanoví obecný rámec pro rovné zacházení v zaměstnání a povolání a článku 10 a 16 Listiny základních práv Evropské unie.

Zákaz nošení jakékoli viditelné formy projevu politického, filozofického nebo náboženského vyznání na pracovišti může být odůvodněno potřebou neutrální prezentace zaměstnavatele vůči zákazníkům nebo předcházení společenským konfliktům.

Takové odůvodnění však musí odpovídat skutečné potřebě zaměstnavatele a zohlednit v rámci sladování jednotlivých dotčených práv a zájmů konkrétní kontext každého členského státu, a zejména případná příznivější vnitrostátní právní ustanovení na ochranu svobody náboženského vyznání.

Hlavní skutkové okolnosti:

IX a MJ, zaměstnané ve společnostech řídících se německým právem, první jmenovaná jako specializovaná vychovatelka (věc C-804/18 Wabe) a druhá jmenovaná jako asistentka prodeje a pokladní (věc C-341/19 MJ), se na pracoviště dostavily v muslimských šátcích.

WABE, zaměstnavatel IX, na věc nahlížel tak, že nošení takového šátku neodpovídá politice politické, filozofické a náboženské neutrality sledované vůči rodičům, dětem a třetím osobám, vyzval ji k odložení šátku a udělil jí napomenutí. Zaměstnavatel MJ, společnost MH Müller Handels GmbH, poté, co MJ odmítla odložit na pracovišti šátek, ji nejprve přidělil na jiné pracovní místo, které jí umožňovalo uvedený šátek nosit, a později poté, co byla poslána domů, dostala pokyn, aby se dostavila na pracoviště bez nápadných a rozměrných symbolů jakéhokoliv politického, filozofického nebo náboženského přesvědčení.

IX a MJ podaly žalobu u německého pracovního soudu.

Za této situace se dané dva soudy rozhodly požádat Soudní dvůr o rozhodnutí o předběžné otázce týkající se výkladu směrnice 2000/78/ES. Soudní dvůr byl mj. dotázán, zda interní pravidlo podniku zakazující zaměstnancům nošení jakýchkoli

viditelných symbolů politického, filozofického či náboženského vyznání, představuje ve vztahu k zaměstnancům dodržujícím určitá pravidla oblékání podle náboženského vyznání přímou nebo nepřímou diskriminaci z důvodu náboženského vyznání nebo přesvědčení; za jakých okolností může být rozdílné zacházení nepřímo založené na náboženském vyznání či přesvědčení vyplývající z tohoto pravidla odůvodněno a jaké prvky musí být vzaty v potaz při zkoumání přiměřenosti takového rozdílného zacházení.

Hodnocení Soudního dvora

Soudní dvůr ve věci C-804/18 nejprve zkoumal, zda interní pravidlo podniku, které zakazuje zaměstnancům nosit na pracovišti jakýkoli viditelný symbol politického, filozofického nebo náboženského přesvědčení, zakládá ve vztahu k zaměstnancům, kteří z důvodu náboženských pravidel dodržují určitá pravidla oblékání, přímou diskriminaci na základě náboženského vyznání nebo přesvědčení ve smyslu směrnice 2000/78/ES.

V tomto ohledu Soudní dvůr konstatoval, že nošení symbolů nebo oděvů k vyjádření náboženského vyznání nebo přesvědčení spadá pod „svobodu myšlení, svědomí a náboženského vyznání“.

Soudní dvůr dále připomněl svou rozhodovací praxi, že takové pravidlo nezakládá přímou diskriminaci, pokud se vztahuje bez rozdílu na jakýkoli projev takového přesvědčení a se všemi pracovníky podniku se zachází stejným způsobem, když jim je obecným způsobem a bez rozdílu uložena zejména povinnost neutrálního oděvu, jež jim v nošení takovýchto symbolů brání. Soudní dvůr dospěl k tomu, že takový závěr není zpochybněn okolností, že někteří zaměstnanci dodržují náboženská pravidla, která vyžadují nošení určitého oděvu.

V předmětné věci se zjevně toto pravidlo uplatnilo obecně a bez rozdílu, jelikož zaměstnavatel požádal také jinou zaměstnankyni, která nosila křížek, aby jej odložila. Soudní dvůr uzavřel, že za daných okolností pravidlo korespondující s tím, jež je projednáváno v této věci, nezakládá ve vztahu k zaměstnancům, kteří z důvodu náboženských pravidel dodržují určitá pravidla oblékání, přímou diskriminaci na základě náboženského vyznání nebo přesvědčení.

Soudní dvůr zadruhé zkoumal, zda rozdílné zacházení nepřímo založené na náboženském vyznání nebo přesvědčení, vyplývající z interního pravidla podniku, může být odůvodněno vůlí zaměstnavatele uplatňovat vůči svým zákazníkům nebo uživatelům politiku politické, filozofické a náboženské neutrality s cílem zohlednit jejich legitimní očekávání. Tuto otázku zodpověděl kladně a identifikoval prvky, na nichž je tento závěr založen.

V tomto ohledu Soudní dvůr nejprve konstatoval, že vůle zaměstnavatele prezentovat vůči svým zákazníkům nebo uživatelům politiku politické, filozofické a náboženské neutrality může být považována za legitimní cíl. Soudní dvůr však také uvedl, že samotná tato vůle nepostačuje k objektivnímu odůvodnění rozdílného zacházení nepřímo založeného na náboženském vyznání nebo přesvědčení, jelikož takové odůvodnění lze považovat za objektivní pouze v případě *skutečné potřeby* tohoto

zaměstnavatele. Relevantními prvky pro identifikaci takové potřeby jsou mj. práva a legitimní očekávání zákazníků nebo uživatelů a konkrétněji, pokud jde o vzdělávání, přání rodičů, aby se jejich dětem věnovaly osoby, které při kontaktu s nimi neprojevují své náboženské vyznání nebo přesvědčení.

Při hodnocení, zda taková potřeba existuje, je obzvláště relevantní předložení důkazu zaměstnavatelem, že v případě neexistence takové politiky politické, filozofické a náboženské neutrality by byla narušena jeho svoboda podnikání, jelikož vzhledem k povaze jeho činnosti nebo kontextu této činnosti by byl vystaven nepříznivým důsledkům.

Soudní dvůr poté uvedl, že rozdílné zacházení musí být přiměřené pro účely zajištění řádného uplatňování politiky neutrality zaměstnavatele, což předpokládá, že tato politika je skutečně prováděna soudržným a systematickým způsobem. A konečně zákaz nosit viditelný symbol politického, filozofického a náboženského přesvědčení na pracovišti se musí omezovat na to, co je skutečně nezbytné s ohledem na nepříznivé důsledky, kterým se zaměstnavatel snaží takovým zákazem zabránit.

Zatřetí Soudní dvůr posuzoval v souvislosti s věcí C-341/19, zda nepřímá diskriminace na základě náboženského vyznání nebo přesvědčení vyplývající z interního pravidla podniku, které zakazuje nošení viditelných politických, filozofických nebo náboženských symbolů na pracovišti s cílem zajistit v rámci tohoto podniku politiku neutrality, může být odůvodněna pouze tehdy, pokud se tento zákaz vztahuje na jakoukoliv viditelnou formu vyjádření náboženského, politického nebo filozofického přesvědčení, nebo zda je přípustný zákaz omezující se jen na nápadné a rozměrné symboly, je-li uplatňován soudržně a systematicky.

Upozornil v tomto ohledu, že takový částečný zákaz se může závažněji dotknout osob, které se hlásí k náboženským, filozofickým a nekonfesním směrům, které vyžadují nošení oděvu nebo nápadného rozměrného symbolu, jako je šátek. V případech, kdy je kritérium nošení nápadných rozměrných symbolů výše popsaných druhů přesvědčení neoddělitelně spjato s jedním či několika určitými náboženskými vyznáními nebo přesvědčeními, bude mít zákaz nosit tyto symboly na základě takového kritéria za následek, že s některými zaměstnanci bude zacházeno méně příznivě než s jinými na základě jejich náboženského vyznání nebo přesvědčení, a bude tedy možné konstatovat přímou diskriminaci, která nebude odůvodněná.

V případě, že by taková přímá diskriminace nicméně nebyla konstatována, připomněl Soudní dvůr, že takové rozdílné zacházení, pokud ve skutečnosti znevýhodňuje osoby hlásící se k určitému náboženskému vyznání nebo přesvědčení, zakládá nepřímou diskriminaci, jež může být odůvodněna pouze, pokud se tento zákaz vztahuje na jakoukoliv viditelnou formu vyjádření náboženského, politického nebo filozofického přesvědčení. V tomto směru konstatoval, že nerovné zacházení nepřímo založené na náboženském vyznání nebo přesvědčení může být objektivně odůvodněno pouze, pokud je taková politika neutrality v rámci podniku legitimním cílem a naplňuje skutečnou potřebu na straně podniku, jako je předcházení společenským konfliktům nebo neutrální prezentace zaměstnavatele vůči zákazníkům. Takovou politiku lze účinně uplatňovat pouze tehdy, pokud není přípustný žádný viditelný projev

politického, filozofického nebo náboženského přesvědčení, jsou-li zaměstnanci v kontaktu se zákazníky nebo mezi sebou, jelikož nošení jakéhokoliv symbolu, i malého, ohrožuje způsobilost opatření dosáhnout údajně sledovaného cíle.

Závěrem Soudní dvůr uvedl, že v rámci přezkumu přiměřenosti rozdílného zacházení nepřímo založeného na náboženském vyznání nebo přesvědčení mohou být zohledněny příznivější vnitrostátní předpisy na ochranu svobody náboženského vyznání.

Judikatura SDEU

Odkazy na nejrelevantnější rozhodnutí v oblasti pracovního práva

- **Rozsudek Soudního dvora (velký senát), C-148/22, 28. listopadu 2023, *OP v. Commune d'Ans***

Klíčové pojmy: veřejná správa a svoboda náboženského vyznání – muslimský šátek a pracoviště, neutralita veřejné správy a pracoviště – politika exkluzivní neutrality a legitimní cíl – čl. 2 odst. 2 písm. b) bod i) směrnice č. 2000/78/ES

[CURIA – Documents \(europa.eu\)](https://eur-lex.europa.eu/curia/docu/02/2023/02/2023-11-28_C-148-22_OP_v._Commune_d%27Ans_en.pdf)

- **Rozsudek Soudního dvora (velký senát), C-157/15, 14. března 2019, *Samira Achbita, Centrum voor gelijkheid van kansen en voor racismebestrijding v. G4S Secure Solutions NV***

Klíčové pojmy: zákaz nošení muslimského šátku na pracovišti, přímá a nepřímá diskriminace – politika politické, filozofické nebo náboženské neutrality – přiměřený cíl – čl. 2 odst. 2 písm. b) bod i) směrnice č. 2000/78/ES

[EUR-Lex - 62015CJ0157 - EN - EUR-Lex \(europa.eu\)](https://eur-lex.europa.eu/eur-lex-content/docu/02/2015/02/2015-03-14_C-157-15_Samira_Achbita_Centrum_voor_gelijkheid_van_kansen_en_voor_racismebestrijding_v._G4S_Secure_Solutions_NV_en.pdf)

- **Rozsudek Soudního dvora (velký senát), C-68/17, 11. září 2018, *IR v. JQ***

Klíčové pojmy: církev a věrnost a svoboda náboženského vyznání na pracovišti, nové manželství a propuštění – profesní požadavek – zásada přiměřenosti – čl. 4 odst. 2 směrnice 2000/78/ES

[EUR-Lex - 62017CJ0068 - EN - EUR-Lex \(europa.eu\)](https://eur-lex.europa.eu/eur-lex-content/docu/02/2017/02/2017-09-11_C-68-17_IR_v._JQ_en.pdf)

- **Rozsudek Soudního dvora (velký senát), C-414/16, 17. dubna 2018, *Vera Egenberger v. Evangelisches Werk für Diakonie und Entwicklung e.V.***

Klíčové pojmy: církev a věrnost a svoboda náboženského vyznání na pracovišti – přijímací řízení – příslušnost k církvi – podstatný, legitimní a odůvodněný profesní

požadavek – zásada přiměřenosti – čl. 4 odst. 2 směrnice 2000/78/ES

[EUR-Lex - 62016CJ0414 - EN - EUR-Lex \(europa.eu\)](#)

- **Rozsudek Soudního dvora (velký senát), C-188/15, 14. května 2017, *Asma Bougnaoui and Association de défense des droits de l'homme (ADDH) v. Micropole SA***

Klíčové pojmy: svoboda náboženského vyznání a zákaz muslimských šátků – propuštění – podstatný a určující profesní požadavek – zásada přiměřenosti – čl. 4 odst. 1 směrnice 2000/78/ES

[EUR-Lex - 62015CJ0188 - EN - EUR-Lex \(europa.eu\)](#)

- **Rozsudek Soudního dvora (velký senát), C-157/15, 14. března 2017, *G4S Secure Solutions***

Klíčové pojmy: svoboda náboženského vyznání a zákaz muslimských šátků – legitimní cíl – zjevně neutrální povinnost – přímá a nepřímá diskriminace – čl. 2 odst. 2 bod a) směrnice 2000/78/ES

[CURIA - Documents \(europa.eu\)](#)

Další rozhodnutí

- **Rozsudek Soudního dvora (velký senát), C-426/16, 29. května 2018, *Liga van Moskeeën en Islamitische Organisaties Provincie Antwerpen VZW a další v. Vlaams Gewest***

Klíčové pojmy: náboženské rituály – zvláštní metody pro porážku předepsané náboženskými obřady – omezení svobody náboženského vyznání – ochrana dobrých životních podmínek zvířat je hlavní cíl sledovaný nařízením – čl. 4 nařízení č. 1099/2009

[EUR-Lex - 62016CJ0426 - EN - EUR-Lex \(europa.eu\)](#)

- **Rozsudek Soudního dvora (velký senát), C-71/11 a C-99/11, 5. září 2012, *Y, Z***

Klíčové pojmy: uprchlík a svoboda náboženského vyznání – akt pronásledování – příznání postavení uprchlíka – čl. 2 písm. d) směrnice 2004/83/ES ze dne 29. dubna 2004

[CURIA – Documents \(europa.eu\)](#)

Důležité

Otázky týkající se svobody myšlení, náboženského vyznání a svědomí musí být zkoumány napříč všemi mezinárodními dokumenty na ochranu základních práv, jelikož unijní právo má v této oblasti nižší rozsah použitelnosti. Listiny se lze dovolávat zejména v pracovním právu. Tato svoboda není posuzována nebo vykládána mezinárodními soudy a výbory stejně, neboť se po celém světě definuje a interpretuje různě. Advokát musí nejprve určit nejlepší strategii, a tedy i mezinárodní normu, na níž založí své podání. S ohledem na povahu sporu, jeho předmět a použitelné vnitrostátní právo musí advokát nejprve určit, zda je dána možnost aplikace unijního práva; pokud nikoli, může použít EÚLP nebo Mezinárodní pakt o občanských a politických právech.

Článek 10 Listiny je Soudním dvorem vykládán s ohledem na další ustanovení Listiny nebo na úmluvy a sekundární unijní právo týkající se obecných otázek diskriminace. Advokát musí určit, jak svou argumentaci na všechny tyto normy navázat.

Musí-li advokát použít Listinu a evropské právo, je důležité ještě před vnitrostátním soudem definovat předběžnou otázku, jejíž zodpovězení má být od Soudního dvora vyžádáno.

Soulad s dalšími evropskými/mezinárodními dokumenty

EÚLP: článek 9

Právo zaručené v odst. 1 odpovídá právu zakotvenému v článku 9 EÚLP a v souladu s čl. 52 odst. 3 Listiny má stejný význam a rozsah:

„1. Každý má právo na svobodu myšlení, svědomí a náboženského vyznání. Toto právo zahrnuje svobodu změnit své náboženské vyznání nebo přesvědčení, jakož i svobodu projevit své náboženské vyznání nebo přesvědčení sám nebo společně s jinými, ať veřejně nebo soukromě, bohoslužbou, vyučováním, prováděním úkonů a zachováváním obřadů.“

Případná omezení proto musí být v souladu s čl. 9 odst. 2 Úmluvy, který zní takto: *„Svoboda projevit náboženské vyznání a přesvědčení může podléhat jen omezením, která jsou stanovena zákony a která jsou nezbytná v demokratické společnosti v zájmu veřejné bezpečnosti, ochrany veřejného pořádku, zdraví nebo morálky nebo ochrany práv a svobod jiných.“*

[Evropská úmluva o lidských právech \(EÚLP\)](#)

ICCPR: článek 18

„1. Každý má právo na svobodu myšlení, svědomí a náboženství. Toto právo zahrnuje v sobě svobodu vyznávat nebo přijmout náboženství nebo víru podle vlastní volby a svobodu projevit své náboženství nebo víru sám nebo společně s jinými, ať

veřejně nebo soukromě, prováděním náboženských úkonů, bohoslužbou, zachováváním obřadů a vyučováním.

2. Nikdo nesmí být podroben donucování, které by narušovalo jeho svobodu vyznávat nebo přijmout náboženství nebo víru podle své vlastní volby.

3. Svoboda projevat náboženství nebo víru může být podrobena pouze takovým omezením, jaká předpisuje zákon a která jsou nutná k ochraně veřejné bezpečnosti, pořádku, zdraví nebo morálky nebo základních práv a svobod jiných.

4. Státy, smluvní strany Paktu, se zavazují respektovat svobodu rodičů, a tam, kde je to vhodné, poručníků, zajistit náboženskou a morální výchovu svých dětí podle vlastního přesvědčení rodičů nebo poručníků.“

Další zdroje

Rozsudek Soudního dvora (velký senát), C-804/18 a C-341/19, 11. září 2018, IX v. WABE eV a MH Müller Handels GmbH v. MJ

[CURIA - Documents \(europa.eu\)](https://eur-lex.europa.eu/curia/doclist.do?locale=en&document=C-804/18)

Souhrn antisemitských incidentů v Evropské unii v letech 2011–2021:

Antisemitské incidenty a trestné činy z nenávisti porušují základní práva, zejména právo na lidskou důstojnost a rovné zacházení či svobodu myšlení, svědomí a náboženského vyznání. Tato zpráva poskytuje přehled dostupných údajů o antisemitismu, jak byly zaznamenány oficiálními a neoficiálními zdroji v členských státech EU.

La conciliation entre le principe de neutralité du service public et le droit de la non-discrimination religieuse : un acte manqué ? (*Sladění zásady neutrality ve veřejné službě s právem na nediskriminaci na základě náboženského vyznání: promarněná příležitost?*) A. Husser, RDLF 2024 chron. n°08:

[Commentaire](#) (Komentář) par [Alexis Husser](#),

A. Djelassi, R. Mertens, S. Wattier, Principe de neutralité dans les entreprises privées: la Cour de justice étoffe sa jurisprudence relative à l'interdiction des signes religieux, (*Zásada neutrality v soukromých společnostech: Soudní dvůr rozšiřuje svou judikaturu týkající se zákazu náboženských symbolů*) RTDH, 2022, n°130, s. 383 a násl.

G. Gonzalez, La liberté de religion à l'épreuve de la jurisprudence de la Cour de justice de l'Union européenne, (*Svoboda náboženského vyznání ve světle judikatury Soudního dvora Evropské unie*) Rev. trim. dr. h. (*Lidskoprávní čtvrtletník*), 2020, s. 103-120

G. Gonzalez, Article 10 Liberté de pensée, de conscience et de religion, in Charte des droits fondamentaux de l'Union européenne commentaire article par article

(Článek 10: Svoboda myšlení, svědomí a náboženského vyznání v Listině základních práv Evropské unie, komentář k jednotlivým článkům), 3ème ed., dir. F. Picod, C. Rizcallah et S. Van Drooghenbroeck, Bruylant , s. 271 a násl.